

Tisková zpráva: Sekundární viktimizace, rozpory a stereotypy v rozsudcích případů domácího a sexuálního násilí

V Praze dne 21. 2. 2023

Zlehčování násilí, popírání jeho negativních dopadů na psychiku obětí, obviňování obětí, omlouvání pachatelů a připisování projevů násilí jejich „nezvládnutým pudům,” absence zjevného poškození „panenské blány” jako zpochybnění znásilnění. To jsou jen některé ze znepokojujících ukázek aktuální praxe řady soudů a soudních znalců, jak vyplývá z kvalitativní analýzy vybraných rozsudků z let 2019 a 2020 v případech sexuálního násilí (trestný čin znásilnění) a domácího násilí (trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí), kterou pro profem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o. p. s. realizovaly socioložky Petra Havlíková a Iva Šmídová.

„Analýza poukazuje na to, že genderové stereotypy, obviňování obětí, zlehčování a normalizace násilí a nedostatečné pochopení problematiky domácího i sexuálního násilí nejsou jen praxí několika nepoučených jedinců (soudců) a tedy pochybením jednotlivce, jak je nám při upozorňování na mezery v systému pomoci často zdůrazňováno”, vysvětluje Jitka Poláková, ředitelka profem. „Naopak se ukazuje, že jde o stále přítomnou a znepokojivou praxi řady soudů, která se promítá nejen do toho, jak je oběť v průběhu trestního řízení vykreslována a že je sekundárně viktimizována, ale která také ovlivňuje výši trestů (a například nadužívání mimořádného snížení trestů),” doplňuje.

Praxi rozhodování o sexuálním násilí je potřeba zlepšit. Jak konkrétně, popisuje garantka právních služeb profem Veronika Ježková: *„Například prostřednictvím specializace soudců na tuto oblast. Je potřeba se vyhnout nadužívání institutu mimořádného snížení trestu, které je spojeno s bagatelizací trestné činnosti ze strany justičních orgánů. A také dodržovat a respektovat judikatury Nejvyššího a Ústavního soudu ČR v oblasti sexuálního násilí.”* V neposlední řadě je potřeba dlouhodobá preventivní a osvětová činnost, zaměřená na zvyšování povědomí o domácím a sexuálním násilí, jeho příčinách a dopadech na oběti.

K bližšímu zkoumání toho, jak soudy odůvodňují rozsudky, jsme se dostali díky našemu [předchozímu výzkumu](#). *„V něm jsme se zaměřili na téma odškodňování obětí a v té souvislosti jsme shromáždili a přečetli téměř 600 rozsudků. Zjistili jsme jednak, že odškodnění se nedostane až k 80 % takových obětí, jednak nás překvapila řada tvrzení v odůvodnění. Proto jsme se právě samotné texty rozhodnutí rozhodli zkoumat dále,”* objasňuje kontext analýzy vedoucí právních služeb profem Petra Presserová.

Některé z výstupů kvalitativní analýzy:

Popírání negativních dopadů násilí a nepřítomnost PTSP jako důkaz, že násilí nezanechalo následky

Soudy i znalci dostatečně nerozumí projevům prožitého traumatu a dopadům násilí na psychiku obětí. To se projevuje v několika rovinách. Prožité násilí nazývají nepříjemným zážitkem, který ale na oběť nemá negativní dopady. Nepřítomnost posttraumatické stresové poruchy (PTSP) u obětí vyhodnocují jako důkaz, že násilí nemá na jejich psychiku žádný dopad. Tak jako v případě, kdy byla dívka opakovaně osahávána nevlastním otcem či byla vybízena, aby ochutnala jeho sperma – soud uložil trest pod dolní hranici trestní sazby mimo jiné právě s odůvodněním, že poškozená neutrpěla tímto

jednáním **žádnou** újmu: „není jediný důkaz pro to, že by jednání obžalovaného zanechalo na poškozené nějaké stopy...**rozhodně touto skutečností není poznamenána**...“. Dále však ty projevy, které jsou zjevně důsledkem traumatizace, takto nevyhodnocují („už **chybí zájem o tom znovu hovořit, absentuje úzkostný prožitek a traumatizace**“), případně určité negativní dopady uznávají, nicméně je neřadí mezi projevy traumatizace („**poškozená úzkostně vnímá sexualitu, traumatizace však prokázána nebyla**“). Extrémně znepokojivá je tato bagatelizace v případě obětí, které trpí tzv. vícečetným znevýhodněním. Jako například u dívky s mentálním postižením: „**Poškozená má „výhodu“, že je retardovaná, infantilní, žije okamžikem**...“. Této oběti byla sice diagnostikována PTSP, přesto byla oběť označena za netraumatizovanou.

Normalizace násilí: pachatel se mohl chovat ještě mnohem hůř

Dalším varovným zjištěním analýzy je silná normalizace násilí. Toho se soudy dopouští srovnáváním intenzity činu s jinými obdobnými skutky. Činí to ovšem tak, že vyberou závažnější skutek a uzavřou, že pachatel se mohl chovat ještě hůř. **V žádném z analyzovaných rozsudků není situace rámována opačně, kdy by soud řekl, že v jiných případech si pachatelé vystačili s menší mírou násilí a že je v daném případě přítomná neobvyklá intenzita donucení.** Příklad normalizace násilí můžeme vidět v případě sexuálního násilí vůči čtyřem malým dětem: „**Jedná se o jednání poměrně nízké závažnosti ve srovnání s typovými jinými případy znásilnění dětí mladších 15 let**“.

Dvojí metr: projevy genderové nerovnosti

Velmi výrazně se v analyzovaných rozsudcích projevy nerovnosti v tom, jak soudy a znalci hodnotí a interpretují chování obětí a pachatelů. Ve výsledku je tak negativně zhodnoceno chování poškozené, ne obžalovaného. Jako například:

„**Nezvládnuté pudy**“ pachatele vs. „**oběť k činu svým chováním přispěla**“. Sklon domoci se pohlavního styku agresivním, násilným jednáním, je tak rámován jako nezvládnutá (neovladatelná) pudovost, která je mužům dána od přírody, a tedy za své chování nemohou. Naopak u obětí se opakovalo posuzování, zda si za prožité násilí (ne)může sama: „...**neboť zdravá a sebevědomá žena by bezpochyby s druhem typu obžalovaného již dávno nebyla**“.

Předchozí řádný způsob života pachatele a morální kredit oběti. V analyzovaných rozsudcích se objevovalo zpochybňování morálního kreditu oběti nebo mapování jejích sexuálních zkušeností a vztahů či počtu sexuálních partnerů: „**Ohledně poškozené svědkyně nebylo zjištěno žádných negativních skutečností k její pověsti**“. Z tohoto způsobu zachycení okolností trestného činu implicitně plyne, že sexuálního násilí je možné se dopustit zejména vůči „nevinným“ dívkám. Naopak v případě pachatelů bylo násilí rámováno jako ojedinělý exces v jinak řádně vedeném životě. A to i v případech, kdy se jednalo o opakované jednání či dokonce dlouhodobé sexuální násilí: „**Obžalovanému polehčuje dosavadní vedení řádného života, když tento se v minulosti nedopustil žádného trestněprávního ani přestupkového jednání, před vzetím do vazby studoval a současně brigádně pracoval. Je zřejmé, že daná událost je ojedinělým excesem z dosud jinak řádného způsobu života obžalovaného.**“

Nepochopení dynamiky domácího násilí

Soudy často nechápou dynamiku domácího násilí a setrvávání oběti v násilném vztahu interpretují jako její pochybení. Zároveň se v analyzovaných rozsudcích výrazně projevilo toto nepochopení také v souvislosti s genderovanou dělbou práce. V jednom případě znalkyně prezentuje **matky jako finančně zainteresované osoby, které proto tak dlouho nechtějí věci řešit, aby nepřišly o finanční**

prostředky k životu zejména pro děti. Zde je genderová nerovnost (silná ekonomická závislost žen s dětmi na muži jako živiteli rodiny) popsána jako ekonomická vypočítavost. Jde přitom o jev výrazně komplexnější, vztahy závislosti jsou důsledkem nerovností, které znemožňují partnerské vyjednávání či dohodu. **Ženy jsou sankcionovány za to, že žijí v ekonomické závislosti, nebo jsou kvůli tomuto společenskému vzorci podezírány. Zároveň ženy vykonávají práci neplacenou (péči), jež však jejich finanční závislost nemění. A mužům naopak přináší jejich živitelská nepostradatelnost (a vyživovací povinnost) mimořádná snížení trestu** (př.: „probační dohled postačí, má vyživovací povinnost ke dvěma nezletilým“).

Panenská blána

Velmi specifickou roli mají znalecké posudky, které u soudu reprezentují expertní vědění a mohou mít tak rozhodující váhu. V analyzovaných rozsudcích se toto ukázalo zejména na příkladu „panenské blány“. Aktuální výzkumy upozorňují, že určité procento žen hymen má, přestože žijí aktivním sexuálním životem (údaje se pohybují mezi 20-50 %), a odborníci uvádí, že „*absence jakéhokoliv poranění panenské blány by neměla být používána jako důvod k negaci možnosti, že u dospívajícího došlo k vaginální penetraci.*“ Přesto absence zjevného poškození „panenské blány“ vede soudy ke zpochybnění výpovědi poškozených (které např. popisují zasouvání prstů, penisu či předmětů do vagíny) či ke zpochybnění skutkových tvrzení. To pak může vést až k mimořádnému snížení trestu odnětí svobody.

Kvantitativní srovnání: délka trestů a (ne)mimořádné snížení trestu

V 72 analyzovaných rozsudcích se ukázalo, že soudy ukládají překvapivě nízké tresty. Proto výzkumnice statisticky analyzovaly všech 556 dostupných rozsudků (vč. TČ nebezpečného vyhrožování, na který se kvalitativní analýza nezaměřila) s cílem zjistit výši ukládaných trestů. **Z analýzy jednoznačně vyplývá, že tresty za znásilnění, domácí násilí a stalking jsou v naprosté většině případů ukládány ve spodní polovině trestní sazby. Někdy dokonce pod její dolní hranicí. Nejvíce alarmující jsou ale data za závažnější formy znásilnění, jako je například spáchání na dítěti do 15 let nebo vznik těžké újmy na zdraví. Až polovina trestů za tento zvláště závažný zločin je uložena pod spodní hranicí trestní sazby. Z těchto dat je zřejmé, že čím závažnější trestný čin, tím se trestá mírněji – tím častěji jsou ukládány tresty u dolní hranice nebo pod hranicí příslušné trestní sazby.** V případě, že například někdo znásilní dítě, půjde do vězení. Prakticky dle těchto dat se trest však bude **pohybovat mezi třemi a osmi lety, ač je zákon nastaven na rozmezí let 5–12 let.** Také mimořádné snížení trestů bylo v analyzovaných rozsudcích využíváno v neočekávaně vysoké míře.

Metodologie

Výše uvedené výstupy vychází z kvalitativní analýzy vybraných 72 textů odsuzujících rozsudků krajských a okresních soudů z let 2019 a 2020 v případech sexuálního násilí (trestný čin znásilnění) a domácího násilí (trestný čin týrání osoby žijící ve společném obydlí). Ta byla doplněna o statistické porovnání se všemi 556 rozsudky, které získala organizace proFem pro dřívější analýzu odškodňování, jejíž výstupy jsou k dispozici v publikaci [Odškodňování obětí trestních činů v kontextu násilí na ženách](#).

Kontakty

Petra Presserová, vedoucí právních služeb proFem, petra.presserova@profem.cz

Veronika Ježková, odborná garantka právních služeb proFem, veronika.jezkova@profem.cz

Jitka Poláková, ředitelka proFem, jitka.polakova@profem.cz